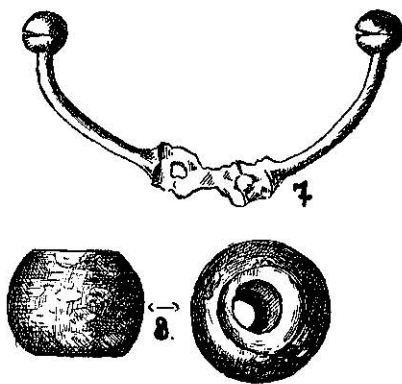

1

Світл. 1—фалар; рис. 7—псаля, рис. 8—намистина.

ФАЛАРИ ІЗЮМЩИНИ

Микола Сібільов

Восени р. 1929, у зв'язку з тим, що розпочавсь рух поїздів тонажністю на 2000 тон, заходилися переробляти й поглиблювати залізничну колію на деяких дільницях донецької залізниці. Під час цих робіт на 324 км біля ст. „Балаклія“ викопано срібні визолочені бляхи—фалари й інші речі. Тепер вони переховуються в Ізюмському музеї. До музею вони потрапили ось як:

6-го жовтня службовці залізниці передали начальникові 3 дільниці служби тяги, інженерові Е. В. Денисенкові половину залізної посрібленої псалії, велику намистину з синього скла з білими очками та п'ять срібних визолочених блях; з них одна більша і дві найменші з головами левів, одна менша з головою людини, а третя у вигляді розетки. Усе це інженер Денисенко привіз до музею, коли мене не було.

Оглянувши ці речі, я зрозумів їхню велику художню та наукову цінність і негайно виїхав на ст. „Ізюм“, щоб подякувати Е. В. Денисенкові за подарунок музеєві та зібрати відомості, за яких обставин їх знайдено. Проте деталей цього не пощастило виявити, і тому ми вмовилися виїхати другого дня на ст. „Балаклія“. Перед тим Е. В. Денисенко телеграмами заборонив переводити роботи на місці знахідок. Але, коли ми з'явилися на місце робіт, то довідалися, що виконавець робіт, не вважаючи на заборону, працював і далі, і від похорону, який безперечно тут був, нічого не залишилося.

Оглянувши місцевість, ми встановили, що місце знахідки являє собою невисокий піскуватий вододіл поміж двома невеликими річками Середньою й Волоською Балаклійками. Окрім природньої високости, тут була, як видно, висока могила. Цю високість з півдня на північ перетинає виїмка, в якій прокладено було залізничу колію. Виїмка зрізала так само мало не всю могилу й тільки в східній її частині можна помітити контур кінця могили. Щось подібне завважено і на захід од колії.

Розпитавши робітників, що знайшли речі, ми виявили ось що: місце робіт (стару залізничну виїмку) спочатку

зорано, щоб легше було копати. Під час оранки, за метр на схід од старої залізничної колії завглибшки мало не 3 м від поверхні, розрізаної високостві, кінць проваливсь у порожняву, а потім плугом вивернуто з піску грудку заліза, що скипілося, та шматки якоїсь залізної речі.

Робітники почали заступами здимати пісок, і тут здохуто людські кістки, шматки трухлих дерев'яних брусків, три великі скляні намистини з білими очками, пару залізних посріблених псалій та срібні визолочені бляхи, що робітники мали їх за бляшані. Щодо положення речей, то робітники свідчили різно, напир., одні казали, що бляхи лежали нарізно, інші укупі одна над одною. Дехто з робітників заперечував навіть, що знайдено кістки та дерево. Щодо кількості речей, то тут так само не було точних відомостей—а саме: деякі з робітників, у тому числі й виконавець робіт, стверджували, ніби знайдено тільки те, що передано інженерові Денисенкові; інші казали, що речей знайдено більше. Отже ж коли я заплатив 10 крб. за речі, що їх було передано інж. Денисенком, то два інші робітники принесли ще чотири бляхи й півтори залізні посріблені (в уламках) псалії. Їм теж я заплатив 10 крб. Після того виявилось, що дві великі намистини, які були у когось з робітників на руках, загублені, а залізна грудка, що була виорана, уламки залізної речі, людські кістки і шматки трухлих дерев'яних брусків звалено осторонь,—закидано тисячами тон ліску. Більш нічого не пощастило розшукати, але за кілька день інженер Денисенко привіз ще одну маленьку бляху-розетку, що її переховував хтось з залізничних службовців. Отже Ізюмський музей здобув 10 фаларів та інш. речі, що їх описано далі. На мою думку, це є частина багатого похорону, що або лежить ще недоторканий під залізничною колією, або вже знищений раніше, коли прокладали тут колію. Тут наведено досить детально, за яких умов знайдено зазначені речі з двох причин. Поперше, фалари являють собою досить рідкі пам'ятки і в датуванні їх вчені розходяться: сам же я не можу сказати в цьому питанню чогось певного:¹⁾ Через те кожен новий факт і кожна деталь може мати значіння.

Подруге, треба відзначити ролю інженера Е. В. Денисенка у справі їх урятування. Без його допомоги речі загинули б, що часто-густо трапляється, як прокладають залізниці, коли керівники робіт не звертають уваги на знахідки старовинних речей.

¹⁾ Зазначені речі належать до імпортих речей т. зв. доби панування скитів на території України. *Ред.*

Світл. 2, 4, 3, 5, 6 — фалари.

До речей, знайдених біля ст. Балаклій під час перебудови залізничної колії, належать:

1) Бляха срібна, позолочена кругла, з опуклою головою лева у центрі та 4-ма смугами орнаменту—спірально-меандрового, півовами, опуклого мотузковий і в вигляді рельєфних пелюсток. Смуги ці розкладено концентрично навкруги голови лева. Розміри фалара: діам. 14,3 см, рельєф опуклості—5,1 см, довжина двох срібних поясів по краях речі—6 мм¹⁾ (Табл. V, світл. 1).

2) Бляха такої саме форми срібна, позолочена, менша завбільшки, з головою людини у центрі. Навкруги неї розташовано орнамент у вигляді пелюсточок, обведений спірально-меандровим орнаментом. Діам. 11 см, опуклість заввишки—3,5 см, довжина двох срібних цвяхів на краях 4 мм. На місці рота людини фалар попсований (дірка) мабуть з давніх часів, краї плескі, зворотня частина має на собі сліди іржі (Табл. VI, світл. 2).

3) Бляха срібна позолочена, кругла, опукла, сідчаста; з розеткою у центрі. Кожен виступ східець заповнений орнаментом зубчастим, спірально-меандровим, півовами. Діам. фалара із 9,7 см, опуклість заввишки—2,5 см, довжина двох срібних цвяхів 0,7 см. Краї трохи вигнуті догори. На зворотному боці сліди іржі (Табл. VI, світл. 3).

4) Шість срібних позолочених блях, приблизно одного розміру, з головою лева у центрі та вузеньким орнаментом навкруги, 4 з них оздоблені орнаментом зубчастим з крапками, а дві хвилястим з кружалками. Діам. їх 7,4 см, опуклість заввишки 7 см; довжина цвяхів по краю (по два кожний)—0,7 см. Краї плоскі й лиш де-не-де вигнуті догори. На звороті кожної є іржа, рештки порошокватого заліза, а в деяких на кінцях цвяхів зелена іржа. (Табл. VI, світл. 4, 5).

5) Маленька срібна позолочена кругла та опукла бляха. У центрі має отвір наскрізь, оздоблена на опуклості рельєфними пелюсточками і по краю—кружалками. Діам. її 4,1 см, височінь опуклості—1,5 см, краї трохи вигнуті догори. (Табл. VI, світл. 6).

6) Пара зламаних залізних посріблених псалій з кульками по кінцях. Кульки луснули й всередині визначилась якась чорна маса. Довжина їх щось із 17 см, глибина 7 мм, діаметер кульок 1,8 см (Табл. VI, рис. 7).

7) Намистина з синього скла з білими очками, діаметер її щось до 2-х см, діаметер отвору—0,9 см (Табл. VI, рис. 8).

¹⁾ За авторовими повідомленнями виміри всіх речей переведено в сантиметри. Щодо техніки виробу фаларів, то, на думку автора, їх вироблено за допомогою штампу. *Ред.*

